

*В. П. Приходько,
д. е. н., с. н. с., завідувач кафедри Міжнародних економічних відносин,
Ужгородський національний університет*

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ РЕГІОНІВ В КОНТЕКСТІ ЗБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА: ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ

*V. Prikhodko,
Dr. Sc. Grad., Senior Scientist, Head of uzghorod national university international relations department*

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE CONTEXT OF CONVERGENCE REGIONS OF UKRAINE AND THE EUROPEAN COMMUNITY: FOREIGN TRADE AND MANAGEMENT ASPECTS

У статті досліджено ефективність взаємного впливу єврорегіонального співробітництва та функціонування регіональних економічних систем в Україні, запропоновано перспективні інструменти їх комплексної індексації та оцінки. Наведено сучасні проблеми управління єврорегіональним співробітництвом. Деталізовано комплекс заходів із формування, нарощення та використання потенціалу єврорегіонального співробітництва в контексті сталого розвитку територій, запропоновано ряд рекомендацій щодо зовнішньоекономічних, інвестиційних та управлінських аспектів економіко-цілеорієнтованого розвитку єврорегіонального співробітництва областей України.

This paper investigates the effectiveness of the mutual influence of Euro-regional cooperation and regional economic systems functioning in Ukraine, offered promising tools to provide complex indexing and evaluation. Shows the current problems of governance Euro-regional cooperation. Detailed set of activities to create, increase and use the potential of Euro-regional cooperation in the context of sustainable development of territories, proposed a number of recommendations on foreign trade, investment and economic and managerial aspects of Euro-regional cooperation tsileorientovanoho regions of Ukraine.

Ключові слова: держава, єврорегіональне співробітництво, економічні системи, інтеграційні процеси, потенціал, сталий розвиток, стратегічна орієнтація.

Key words: state, Euro-regional cooperation, economic systems, integration processes, potential, sustainability, strategic orientation.

ВСТУП

Загострення проблем щодо відновлення відповідності стратегії розвитку української економіки та сучасної економічної політики в державі, актуалізація питань із визначення ключових пріоритетів і траєкторії подальшого поступу України вимагають зміни й поєднання теоретичних підходів для виявлення параметрів макроекономічної динаміки, їх впливу на інші сторони життя українського суспільства. При цьому вирішального значення набувають обґрунтування можливостей регіонів до загальноєкономічного прискорення й оновлення, реагування на зовнішні виклики, нарощування і раціонального використання власного стратегічного потенціалу в умовах зростаючої невизначеності. В умовах обмеженості сировинних, ресурсних та фінансових можливостей, що супроводжується кризовими явищами й зниженням рівня життєдіяльності населення, поряд з пошуком внутрішніх джерел інвестування соціально-економічного розвитку постає завдання посилення уваги до формування інвестиційно-інноваційного характеру засад взаємодії на міждержавному та міжрегіональному рівнях.

У цьому контексті важливим сегментом стає подальший розвиток транскордонного співробітництва з Європейським співтовариством. Значний стимулюючий потенціал цього напрямку співпраці несе в собі підписання політичної частини Угоди між Україною та Євросоюзом про Асоціацію та зону вільної торгівлі.

Транскордонне співробітництво належить до економічних процесів, які інтенсивно розвиваються під дією міжнародної економічної інтеграції. У зв'язку з розширенням та поглибленням економічного співробітництва країн-членів ЄС та України прикордонні регіони повинні стати зонами контакту національних господарств, а їх міжнародні проекти — точками росту економіки та соціуму областей. З огляду на це, актуальним є визначення ступеня відповідності між діяльністю України у сфері транскордонного співробітництва та прагненням країни набути членства в Євросоюзі.

Вагомий внесок у формування наукових засад управління регіонами країни, розробки та здійснення регіональної політики, виявлення особливостей державної регіональної політики та політик регіонів, окреслення їх суб'єктів та об'єктів зробили такі провідні науковці, як Е.Б. Алаєв, О.І. Амоша, Г.В. Балабанов, П.Т. Бубенко, З.С. Варналій, С.Г. Галуза, З.В. Герасимчук, А.П. Голіков, Г.К. Губерна, С.А. Мельник, Н.А. Мікула, Ю.В. Наврузов, В.К. Симоненко, Д.М. Стеченко, Г.Ф. Столбов, А.А. Тарангул, С.Г. Тяглов, М.Г. Чумаченко, Б.М. Штульберг, М.Д. Янків та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Складні та комплексні завдання глобальної та європейської інтеграції української держави важко вирішити без реалізації відповідних суспільних, технологічних,

інституційних та економічних трансформацій, які стануть гарантією цілеорієнтованого динамічного розвитку суспільства, загалом. Аналіз діяльності українських учасників транскордонного співробітництва засвідчує: ще не виправдовуються сподівання, закладені в теоретичних обґрунтуваннях, та не досягнуті передбачувані на початку їх здійснення економічні ефекти. Тому проблеми, які мають місце в співробітництві регіонів потребують подальших науково-аналітичних розробок. Виходячи з наведених методологічних засад, статтю присвячено розробці практичних рекомендацій щодо економічного розвитку регіонів на інноваційних засадах реалізації єврорегіонального співробітництва та способів управління ним.

РЕЗУЛЬТАТИ

Транскордонне співробітництво в Україні сьогодні розглядається у двох площинах: як інструмент розвитку прикордонних територій та як чинник реалізації її євроінтеграційних прагнень. Таким чином, вже за визначенням, транскордонна співпраця містить в собі додатковий ресурсний потенціал стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, надання йому рис сталості та орієнтація на підвищення якості життя населення.

При відносно нетривалому (починаючи з 1992 р.) досвіді міжнародної інтеграції законодавство України містить досить значний обсяг нормативно-правових актів, які регламентують транскордонне співробітництво.

Важливим елементом міжнародної співпраці регіонів України є залучення регіонів України на постійній основі до діяльності європейських регіональних асоціацій, зокрема Асамблеї європейських регіонів, Ради європейських муніципалітетів та регіонів, Конференції європейських законодавчих асамблей, Асоціації європейських прикордонних регіонів, Конференції периферійних морських регіонів, Конференції президентів регіонів із законодавчими повноваженнями, Європейської асоціації представників місцевого самоврядування гірських регіонів та європейських міст [1].

Одним із найбільш дієвих інструментів на шляху просування до Європейського союзу на регіональному рівні є створення та активна участь територіальних громад України у єврорегіонах, де співпраця адміністративно-територіальних одиниць європейських держав здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво з метою об'єднання зусиль в економічній сфері, розбудови соціальної, інформаційної та виробничої інфраструктури, будівництва та модернізації інфраструктури кордону, розвитку транспортної мережі, наукової та культурної співпраці, охорони навколишнього середовища.

Як уже зазначалося вище, засаднича діяльність єврорегіонів спрямована головним чином на активізацію інвестиційної діяльності, взаємовигідне торговельно-економічне співробітництво області України та європейських держав, які є членами єврорегіонів.

З метою оптимізації системи транскордонного співробітництва сусідніх регіонів Румунії, Словаччини, Угорщини та України, які входять до складу Карпатського єврорегіону, Інститутом транскордонного співробітництва (м. Ужгород, Україна) разом партнерами-Інститутом світової економіки та міжнародних відносин НАН України (м. Київ, Україна), Інститутом суспільних наук Словацької академії наук (м. Кошице, Словацька республіка) у період 1 жовтня 2010 р. по 1 жовтня 2012 р. проведено аналіз проектів економічного спрямування, які здійснювалися на територіях єврорегіональної співпраці. У ході дослідження застосовувалася методологія індексації та моніторингу транскордонного співробітництва, розроблена під егідою Баренцвіка Інституту (Норвегія) за участю статистичних інституцій Польщі та Асоціації польських гмін Єврорегіону "Балтика".

Експорт більшості регіонів сьогодні уже досить диверсифікований або переважно спрямований на ринок ЄС. Наприклад, лише за рік (Січень — травень 2013-го до відповідного періоду 2012 -го) частка Росії в українському експорті поменшала від 26,6 % до 23,7 %, тоді як до ЄС, навпаки, піднялася від 24,5 % до 26,8 %.

Попри суттєві загрози для окремих вітчизняних виробників, ускладнення українського експорту до Росії в

разі підписання Угоди про асоціацію з ЄС та введення захисних заходів Євразійським митним союзом, не загрожує економіці України катастрофічними наслідками. За перші п'ять місяців 2013 року на експорт до Росії надійшло лише 13 % продукції української металургії (на 1,37 млрд дол. США із 10,55 млрд дол. США усієї випущеної за відповідний період), 14,7 % виробів хімії та нафтохімії (відповідно 0,78 млрд дол. США та 5,3 млрд дол. США), 22% кондитерської промисловості (відповідно 0,16 млрд дол. США та 0,74 млрд дол. США).

Значно сильніша залежність від російського ринку збуту в українського машинобудування. Так, за січень-травень 2013 року із виробленої на 5,4 млрд дол. США продукції галузі до РФ її було експортовано на 2,3 млрд дол. США (42,6 %). Водночас тут спостерігається значна кооперація виробників двох країн, а Росія не має чим замінити на внутрішньому ринку відповідну продукцію з України.

Крім того, помітна частина навіть сучасного, успадкованого від радянської доби, вітчизняного машинобудування конкурентоспроможна й на ринках розвинутих країн. Про це, наприклад, свідчить помітний відсоток продукції галузі в загальному українському експорті 2012 року до таких держав, як Естонія (57,7 %), Норвегія (47,3 %), Австралія (45,8 %), Угорщина (42,5 %), Латвія (35,4 %), Німеччина (№; %), Велика Британія (30,1 %), Швейцарія (20 %), Литва (19 %), США (17,1 %).

Здійснений дослідниками України та Польщі в рамках вищезгаданого міжнародного проекту порівняльний аналіз конкурентоспроможності прикордонних регіонів України та зарубіжних країн, які реалізують програми міжнародного співробітництва свідчить про наявність надзвичайно глибоких і багатовимірних асиметрій місцевих економік по обидва боки кордонів. Це зокрема: асиметрія соціальних, технологічних і економічних потенціалів; асиметрія інформаційних ресурсів; асиметрія людського і соціального капіталу; асиметрія інституційних правил, законів і процедур.

Ці асиметрії та відмінності потенціалів можуть позитивно вплинути на економічне співробітництво та розвиток між підприємствами, некомерційними організаціями, національними та регіональними економіками, генеруючи ефект взаємодоповнюваності економік. Асиметрії потенціалів, ресурсів, капіталів і правил в економіці необхідні для створення ефекту порівняльної вартості економічної і соціальної діяльності і для генерації ефекту синергії економічного співробітництва і взаємовигідного співробітництва для всіх сторін.

Аналіз обсягів зовнішньої торгівлі та взаємного інвестування області України, львів, Словаччини, Угорщини та Румунії, які входять до складу єврорегіонів, із суміжними країнами за 2009—2012 рр. [5] та групування єврорегіонів за показником щільності економічних взаємозв'язків свідчать про недостатню ефективність єврорегіональної співпраці: два регіони мають низький показник ("Верхній Прут", "Нижній Дунай"), а решта (за виключенням єврорегіону "Буг" у 2009 р.) — незначна. Помітні додаткові інвестиції по каналах єврорегіонального співробітництва в регіони не залучаються, діяльність в межах виділених груп євро регіонів не має окресленого економічного спрямування. [3]

Відзначимо водночас, що характерною ознакою для таких єврорегіонів, як "Дніпро", "Слобожанщина", "Ярославна", "Донбас" і "Дністер" є відсутність у їх складі регіонів країн-членів ЄС і, як наслідок, обмежені порівняно з прикордонням Євросоюзу можливості залучення європейських коштів на реалізацію ЄРС [2].

Поряд з єврорегіонами важливим механізмом становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах в умовах європейської інтеграції України слід визнати створення різного роду преференційних економічних режимів. Такі режими покликані сприяти активізації регіонального розвитку прикордонних територій нашої держави, у тому числі за рахунок поглиблення і диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків із прикордонними регіонами сусідніх держав Європи.

Основними преференційними економічними режимами, які використовувалися в Україні з метою господарського розвитку прикордонних регіонів та активізації їх

зовнішньоекономічної діяльності, можна вважати створення спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку. Водночас у світовій практиці в цьому контексті також активно використовуються безмитні зони, транскордонні технопарки та бізнес-інкубатори, елементи яких упродовж останніх двадцяти років знайшли своє часткове застосування і в Україні.

Механізм дії переваженіших режимів у транскордонних регіонах полягає у стимулюванні іноземного інвестування, освоєння нових технологій та імпорту високо-технологічного обладнання, що веде до розвитку транскордонного бізнесу та диверсифікації транскордонних ринків товарів і послуг.

Саме на територіях СЕЗ і ТПР, створених в українсько-угорсько-словацькому та українсько-польському транскордонних регіонах (СЕЗ "Закарпаття", СЕЗ "Яворів", СЕЗ "Курортполіс Трускавець", ТПР Волинської області) було реалізовано низку інвестиційних проектів із залученням потужних іноземних інвесторів: "Ядзакі" (Японія), "Джебіл" (США), "Фольксваген-Єврокар" (Німеччина), "Кронспан" (Австрія), "Йоха" (Данія), "Дельфін" (Франція), "Рікос" (Туреччина), "Церсані" і "Снежка" (Польща) тощо, кожен з яких зробив суттєвий внесок у розвиток зовнішньоекономічних зв'язків у межах відповідних транскордонних регіонів. Як наслідок, відбувається активізація інвестиційного співробітництва у межах транскордонного регіону, а також збільшуються обсяги транскордонної торгівлі товарами і послугами.

Проведене науковцями Інституту регіональних досліджень НАН України дослідження показує, що 90% мешканців прикордонних територій Західної України відвідують сусідні держави ЄС. Дві третини з них здійснюють там закупівлю товарів. Половина цих товарів закуповується з метою подальшого здійснення торгівлі на українському ринку [6].

Ключовими ланками прикордонно-торговельного механізму становлення та розвитку зовнішньоекономічних зв'язків транскордонного регіону є: формування торговельно-посередницьких мереж у межах транскордонного регіону, розвиток логістичних систем, орієнтованих на обслуговування прикордонної торговельної діяльності, а також спонтанний вплив на розвиток неформальних інститутів розвитку транскордонного підприємництва та еволюції транскордонних ринків.

Обсяги прикордонної торгівлі мають значний вплив на платіжний баланс зовнішньої торгівлі держав і містять у собі значні асиметрії. До прикладу, витрати українців у прикордонній торгівлі з Польщею становили 2,9 млрд злотих, поляків — 315 млн злотих. У той же час в 2011 р. експорт товарів з Польщі в Україну склав 13,9 млрд злотих, імпорт України до РП — 8,3 млрд злотих. Згідно з опитуванням у 2012 р. витрати на придбання товарів у Польщі українцями зросли і досягли близько 20% польського експорту до України [7].

Дієвим важелем зміцнення сусідських відносин та реалізації спільних зусиль у напрямі розвитку торговельної співпраці виступають євро регіони. Наприклад, однією з особливостей євро регіону "Буг" є спрямування спільних зусиль органів місцевої влади у Волинській області України, Люблінському воеводстві Польщі та Брестській області Білорусі на зростання інвестицій у пріоритетні напрями діяльності та збільшення прикордонних експортно-імпортних операцій між державами в сфері АПК, туристичних послуг, інших напрямів прикордонної торгівлі.

Таким чином, євро регіони відіграють особливу роль у становленні та розвитку відповідних транскордонних регіонів. З одного боку, характер їхнього функціонування не дозволяє забезпечувати виконання всіх тих завдань, що покладаються на євро регіони в державах ЄС. Проте євро регіони, до складу яких входять прикордонні території України, беруть на себе частину функцій з поглиблення зовнішньоекономічної діяльності в межах відповідних транскордонних регіонів, що дозволяє розглядати їх як важливий елемент інституціоналізації зовнішньоекономічних зв'язків у цих транскордонних регіонах, у т.ч. в умовах європейської інтеграції України.

Усе зазначене дозволяє стверджувати про об'єктивну наявність передумов створення євро регіонального механізму становлення зовнішньоекономічних зв'язків у

транскордонних регіонах України, а також окреслити сферу дії цього механізму в умовах європейської інтеграції нашої держави.

Законодавство України щодо транскордонного співробітництва має прорахунки й неузгодженості з ратифікованими міжнародними нормативними актами та стандартами Європейського Союзу, а відповідно потребує вдосконалення та внесення змін. Актуальність адаптації нашого законодавства до стандартів ЄС, усунення існуючих асиметрій обумовлена як політикою євроінтеграції, так і тим, що транскордонне співробітництво відбувається, в тому числі, з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Болгарією, тобто державами-членами Європейського Союзу.

Руїнівною та дискредитуючою є відсутність передбачених у видаткових частинах бюджетів різних рівнів, різних коштів, гарантованих українськими бенефіціарами (як правило обласними Радами та обласними державними адміністраціями, іншими держінституціями) для дофінансування з української сторони обов'язкових часток за спільними проектами з ЄС.

Наростаюча вага міжбюджетних трансфертів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів (понад 50%), компетенційної протиріччя та неузгодженості між органами влади різних рівнів не дозволяють фінансувати на належному рівні транскордонні проекти за рахунок цього джерела. І це при тому, що дані витрати носять в основному інвестиційний характер ("гроші приносять гроші"). Вивчення практики показує, що кошти здебільшого надходять від іноземних партнерів [4].

Виходом із цієї ситуації могло б стати залучення органами місцевого самоврядування фінансових ресурсів шляхом запозичень. Відповідно до Бюджетного кодексу України всі міські ради можуть здійснювати місцеві зовнішні запозичення шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій. Але законодавчо ця процедура досить ускладнена насамперед тим, що рішення про можливість здійснення запозичення, його обсяг та умови здійснення, а також надання місцевих гарантій погоджуються із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування державної бюджетної політики, тобто Міністерством фінансів України.

Відсутність законодавчого підґрунтя для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування зовнішніх запозичень має негативний вплив на залучення ними фінансових ресурсів для реалізації транскордонних проектів інфраструктурного розвитку. Це пов'язано перш за все з неузгодженістю українських фіскальних методів з аналогічними нормами ЄС та інших держав, що створює труднощі з переказом і використанням коштів у межах бюджету транскордонного проекту. Унаслідок цього досить часто приймається рішення про визначення головним бенефіціаром іншої сторони проекту, а не української.

Нагальною необхідністю для розвитку транскордонного співробітництва виступає розроблення належної законодавчої бази щодо регламентації механізму фінансування проектів транскордонного співробітництва, що є невід'ємною складовою процесів їх упровадження та реалізації. Відповідно до Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011 — 2015 роки загальна вартість великомасштабних інфраструктурі цих проектів транскордонного співробітництва становить 55274,8 тис. євро, у тому числі грантова частина для України — 40372,9 тис. євро. Розмір фінансової участі України в реалізації зазначених проектів орієнтовно становить 48305,8 тис. грн.

Має місце складна і негнучка система національного відбору проектів євро- регіональної співпраці для надання державної фінансової підтримки.

Аналіз існуючої практики українськими дослідниками свідчить, що передбачені законодавством та нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів та Міністерства економіки України процедури призводять до розтягування розгляду проектів і програм на термін не менше 2-х років, містять протиріччя в критеріях відбору та аргументації прийняття чи відхилення проектів (програм). Це не сприяє розвитку євро регіональної співпраці, може призводити до втрати актуальності та інтересу з боку зару-

біжних партнерів — учасників транскордонного співробітництва.

Відзначається недостатня компетентність суб'єктів транскордонного співробітництва України при підготовці проектної документації та поданні конкурсних заявок для отримання міжнародно-технічної допомоги в рамках Європейських програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства і партнерства та фінансування з бюджету України.

Поточний дефіцит правильно оформлених проектних пропозицій заважає ефективно залученню коштів на фінансування водного забезпечення міст, переробки сміття, вдосконалення інфраструктури і таким чином обмежує доступ територіальних громад і регіонів України до іноземних інвестицій, зокрема з ЄС.

На глі внутрішньополітичних протистоянь державою не створювались сприятливі умови для зростання активності та кадрового потенціалу неурядових громадських організацій, що не дозволяє сповна освоювати можливості фінансування за програмами ЄС.

Розкриття потенціалу інвестиційно-інноваційної, зовнішньоекономічної складової євро регіональної співпраці регіонів України в умовах імплементації Угоди з ЄС про АЧ та ЗВТ + вимагає здійснювати ефективний менеджмент нових транскордонних проектів, які пропонуються Україні країнами-сусідами.

ВИСНОВКИ

Таким чином, узагальнюючи результати проведених досліджень, визнаємо, що стратегічним ресурсом цільової трансформації відносин в євро регіональному співробітництві регіонів є запровадження інноваційних форм взаємодії державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства, імплементація технологій державно-приватного партнерства в євро регіональному співробітництві регіонів; уцільнення зв'язків системи євро регіонального співпраці. Локалізація зусиль на цих домінантах активізує процеси покращення якості життя населення, підвищення конкурентоспроможності регіонів, подолання регіональних диспропорцій розвитку та полегшить реалізацію євроінтеграційних прагнень держави.

Визначено, що перехід на новий рівень управління транскордонними процесами, адаптація його до стандартів Асоціації з ЄС, ЗВТ + та в перспективі з членством України в Євросоюзі вимагає: переглянути та внесені відповідні зміни до чинних нормативних актів України на предмет їх узгодженості з ратифікованими міжнародними нормативними актами; впровадити інституційне забезпечення транскордонного співробітництва шляхом розмежування функцій та раціоналізації повноважень місцевих і центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо транскордонного співробітництва; забезпечити галузеву професійну підготовку працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, заді я них у процесах транскордонного співробітництва; розробити дійовий механізм і чіткий порядок дій щодо державної підтримки фінансування транскордонних проектів; спростити механізм конкурсного відбору транскордонних проектів та оптимізувати терміни їх розгляду; удосконалити систему отримання запозичень і міжнародної допомоги для фінансування транскордонних проектів органами місцевого самоврядування; вдосконалення національної системи моніторингу та оцінки реалізованих міжнародних проектів, шляхом забезпечення регулярного, всебічного та доступного для громадськості висвітлення результатів реалізації цих проектів.

При цьому формування нової політики транскордонного та євро регіонального співробітництва передбачає реалізацію низки заходів щодо синхронної модернізації інструментів управління регіональним розвитком в Україні, а саме: оновлення стратегічних засад державної регіональної політики та політики транскордонного співробітництва, розроблення та ухвалення Державної стратегії регіонального розвитку та Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на період до 2020 р.; завершення формування інституційно-правового середовища реалізації державної регіональної по-

літики; розвиток мережі інституцій підтримки регіонального розвитку та транскордонної співпраці, зокрема євро регіонів, агентств регіонального розвитку, ресурсних центрів громад; налагодження ефективного транскордонного та між регіонального співробітництва та розвиток сучасних форм економічної інтеграції; подальше реформування бюджетно-податкового регулювання розвитку транскордонного співробітництва; послідовне та прозоре вирішення низки визначальних для економіки євро регіонів питань макроекономіки, інвестиційної політики.

Література:

1. Ващук Ф.Г. Пріоритети державної стратегії регіонального розвитку України та роль інституціональних об'єднань в процесі їх реалізації / Ф.Г. Ващук // Євро регіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал. Зб. наук. праць за матеріалами круглого столу експертів / Відп. ред. / В. Артьомов. — Ужгород: Зак. ДУ, 2012. — С. 46.
2. Вдовенко С.М. Транскордонне співробітництво: Євро регіон "Дніпро" / С.М. Вдовенко, Ю.С. Вдовенко, Рогова О.В. // Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, Чернігівська обласна державна адміністрація, Чернігівський державний технологічний університет. — Чернігів, 2012. — С. 79—84.
3. Краснейчук А.О. Основні характеристики євро регіонів в Україні та розвиток євро регіонального співробітництва: [монографія] / А.О. Краснейчук, Н.О. Васюк // за заг. ред. Артьомова І.В., Ващук О.М., Руденко О.М. — К.: Вид-во "К.І.С.", 2013. — С. 282—284.
4. Регіональне та транскордонне співробітництво між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua>
5. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів // Міжнародний інститут соціології, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. — 2013. — С. 6.
6. Тимочко І. Вплив прикордонної торгівлі на розвиток малого підприємництва / І. Тимочко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Класери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів: зб. наук. праць. Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. — Львів, 2008. — С. 342.
7. Ruch graniczny o raz/ przeplyw towarow i uslug na zewnetszej granicy UE na terenie Polski. — Режим доступу: <http://www.stat.gov.pl/>

References:

1. Vaschuk, F.H. (2012), Priorytety derzhavnoi stratehii rehional'noho rozvytku Ukrainy ta rol' instytutsional'nykh ob'ednan' v protsesi ikh realizatsii [Priorities of the State Strategy of Ukraine and the role of institutional organizations in their implementation], Yevrorehional'ne spivrobitnytstvo Ukrainy ta joho intehratsijnij potensial. Zb. nauk. Prats' za materialamy kruhloho stolu ekspertiv, p. 46.
2. Vdovenko, S.M. Vdovenko, Yu.S. and Rohova, O.V. (2012), Transkordonne spivrobitnytstvo: Yevrorehion "Dnipro" [CBC: Euroregion "Dnestr"], Chernihiv, Ukraine.
3. Krasnejchuk, A.O. and Vasiuk, N.O. (2013), Osnovni kharakterystyky ievrorehioniv v Ukraini ta rozvytok ievrorehional'noho spivrobitnytstva [The main characteristics of European regions in Ukraine and the development of Euro-regional cooperation], Vyd-vo "K.I.S.", Kyiv, Ukraine.
4. Rehional'ne ta transkordonne spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta YeS, [Regional cross-border cooperation between Ukraine and the EU], available at: <http://www.mfa.gov.ua>
5. (2013), Rejtynh investytsijnoi pryvablyvosti rehioniv [Rating of investment attractiveness of regions], Mizhnarodnyj instytut sotsiolohii, Instytut ekonomichnykh doslidzhen' ta politychnykh konsul'tatsij, p. 6.
6. Tymochko, I. (2008), "The impact of cross-border trade in small business development", Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Klasteri ta konkurento spromozhnist' prykordonnykh rehioniv: zb. nauk. prats', vol. 3 (71), p. 342.
7. Ruch graniczny o raz/ przeplyw towarow i uslug na zewnetszej granicy UE na terenie Polski, available at: <http://www.stat.gov.pl/>

Стаття надійшла до редакції 27.05.2014 р.